

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑ

ROMAIN ROLLAND: CLERAMBAULT,

HISTOIRE D'UNE CONSCIENCE LIBRE PENDANT LA GUERRE (1)

Έσπέρα τοῦ Ἰουλίου. Ἀπό τις τελευταῖς βραδύνες τοῦ 1914 ποὺ ἐσημείωσαν τὸ τέρμα μιᾶς ἐποχῆς καὶ τὴν ἀρχὴν μιᾶς ἄλλης. Σύνορα μεταξὺ δύο κόσμων.

Στὰ περίχωρα τοῦ Παρισιοῦ, κατάντικρυ στὴ μεγάλη πόλη, στὸν κῆπο τοῦ ἔξοχικοῦ του κτήματος, ὁ ποιητὴς Agénor Clerambault, ἀφοῦ ἐδείπνησε, καθισμένος μὲ τοὺς δικούς του στὸ στρωμένο ἀκόμα τραπέζι, διαβάζει, καλωσύνη γεμάτος, μιὰ ὡδὴ στὴ θεὸς Εἰρήνη καὶ ζητᾷ στὴν προσοχὴ τῆς καλῆς, ὅχι ἔξυπνης, ἀφοσιωμένης στὴν ὑπόληψη καὶ δόξα τοῦ ἄνδρα της, γυναικας του, στὴν κρίσι τῆς ἀγαπημένης νεαρῆς κόρης του καὶ στὸ ἀνήσυχο καὶ ἀνάμικτο μὲ ἀμφιβολίᾳ ἐνθουσιασμὸ τοῦ γυνοῦ του, ποὺ μόλις εἶχε φτάσει τὰ δέκα ἑννέα χρόνια του, τὴν πρώτη ξηλιάρα ἵκανοποιήση.

Ο Clerambault, γενναιόδωρη φύσις, εἶχε γίνει, στὰ προπολεμικὰ χρόνια, «ο διερμηνεύς διλων τῶν εὐγενῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν ἰδεῶν, συμπαθοῦσε τὰ ἄκρα κόμματα, τοὺς ἐργάτες, τοὺς τυραγνισμένους, τὸ λαὸ—ποὺ δὲν ἔγνωριζε καὶ τόσο καλά».

«Μύωψ γιὰ τὸ κακὸ καὶ πρεσβύωψ γιὰ τὸ καλὸ» εἶχε μεγάλη καρδιὰ ποὺ ἐδίνετο καὶ ἀγκάλιαζε μὲ ἐνθουσιασμὸ τὰ πάντα, ἀλλὰ πνεῦμα λίγο ἀβέβαιο.

Παρασυρμένος μέσα στὸ αἰσθηματικὸ ρεῦμα ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξην τῶν ἐπικοινωνιῶν, ὑλικῶν καὶ ἥθικῶν, στὴν Εὐρώπη τῶν ἀρχῶν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ἔβλεπε τὸν κόσμο ἀόριστα σὰ μιὰν ἴδια πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ οἰκογένεια. Ἐπίστευε στὰ αἰσθήματά του καὶ ἥλπιζε, αὐτά, μὲ τὴ φορὰ τῶν πραγμάτων, μὲ τὴν βοήθεια κάποιας προνοίας ποὺ εἶχε χειραφετηθῆ ἀπὸ τὸ Θεὸ τοῦ Παληοῦ Κόσμου, ν' ἀποτελείωσουν τὴν πραγμάτωση τῶν ὀνείρων του...

Λίγες μέρες ἔπειτα ἀπὸ τὴ σκηνὴ τοῦ δείπνου. Τὸ σκοτάδι ἔπνιξε τὸ λαμπρὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ ἀπλωσε σὰ φτεροῦγες ἀπειράριθμες τοὺς δροσεροὺς πέπλους του.

Τί ώριμαζε μὲς στὴν καρδιὰ τῆς νύχτας;

Ο Clerambault, σὲ εὐγλωττη ἔξαψη, ἀναπτύσσει στοὺς δικούς του, τὶς ἀγαπημένες ἰδέες του. Μιὰν ἀνάπταντα ἀνίσχυης ἀναμονῆς. Χτυπᾶ τὸ τηλέφωνο: «Ο Ιαυρές δολοφονήθηκε στὰ μπουλεβάρτα... Ποιὸ μυστήριο ὑφαίνει τὸ πεπρωμένο; Τί θὰ ξημερώσῃ;

Ο πόλεμος!

Ἀπὸ μέρες δ ὄριζων τοῦ κόσμου ἦταν θολός. Ή καταιγίδα ἦταν βέβαιη γιὰ δσους μποροῦσαν νὰ ξεδιαλύνουν τὰ πράγματα. Άλλὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ, σὰν τὸν Clerambault, δὲν ἥθελαν παρὰ νὰ ἔλπιζουν καὶ νὰ πιστεύουν στὰ εἰδωλα τῆς καρδιᾶς τους, ἐπερίμεναν μόνο τοὺς τὸ καλὸ νὰ κατισχύση καὶ νὰ πιστοποιήσῃ τὴ δύναμή του.

1) Έκδοσις Ollendorff, 1920.

‘Η δολοφονία τοῦ Jaurès ήταν γιὰ τὸν ποιητὴ τὸ κτηνῶδες χτύπημα ποὺ τοῦ φανέρωσε τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. Μιὰ κατάσταση ἀναισθησίας καὶ ἀκαταληψίας τὸν ἔπιασε. Ὁ ἐσωτερικός του κόσμος κατέρευσε. Ἐρείπια μέσα του. «Σὲ τί ὁφέλησαν οἱ προσπάθειες τῶν αἰώνων;» “Ωστε τὰ ὄνειρά του δὲν ήταν παρὰ ὄνειρα;” Ἔπειτε λοιπὸν ν’ ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνη του «καὶ διὰ ἡ ἔννοια τοῦ αἰνίγματος ποὺ εἶνε δὲ κόσμος ήταν ὁ ζοφερὸς πεσματισμός;» ”Οχι, διη, δὲν ήθελε αὐτό. «Ἀλλὰ ἡ ἀχόρταστη ἀλήθεια ἐστέκετο πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα ποὺ ἀνοιγε! ”Ολη τὴν νύχτα, ὁ Clerambault ἐπάλαιψε γιὰ νὰ σπρώξῃ τὴν πόρτα...»

Γιὰ ν’ ἀναστηλώσῃ τὸν ἐσωτερικό του κόσμο, ἔπειτε νὰ καθορίσῃ τὸ κακό, νὰ τοῦ βρῇ μιὰν αἰτία, ἔνα ἀντικείμενο... Ζητοῦσε τὸν ἔνοχο, ἔναν ἀνθρώπο, ἔναν διμιοῦ ἀνθρώπων, ἔνα λαό... Κι ἔξαφνα ἐμφανίσθηκε μπροστά του γιὰ μιὰ στιγμή, ἀστραπή, «πρῶτο μακρυνόν ἀνάδομα μιᾶς ἔνης ψυχῆς, σκοτεινῆς, θεώρατης, ἐπιτακτικῆς, ἐτοιμῆς νὰ πλημμυρίσῃ, ἡ ψυχὴ τοῦ πλήθους...»

Απὸ τὸ προάστειο κατέβηκε στὴν πόλη. Ἡ γενικὴ ἐπιστράτευσις εἶχε προκηρυχθῆ. Μιὰ ἱερὴ μανία ἀναδινόμενη ἀπὸ τὸ βαθὺ ὑπόστρωμα τῶν ἐντικτων, ἔχύμισε τὶς διάφορες ψυχὲς ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ λαό, σένα μιγμα ἐκρηκτικό. Μιὰ τρεμάμενη ἀδελφωσάνη ἔπιανε κι ἐθέριενε μέσα στὸ πλῆθος, θρησκευτικὴ ἔξαψις, μπροστά στὸν κοινὸν κίνδυνο.

Κι ἔνα αἰσθημα δικαιοσύνης μπροστά στὴν «προμελετημένη» ἐχθρικὴ προσβολή.

Ἐπεισε μέσα στὸν φλέγοντα αὐτὸν ποταμὸ ποὺ τὸν ἔπιε ὅλον. Ἔγινε ἔνα μόριο τοῦ συνόλου. Ἡ προσωπικότης του χάθηκε, λησμονήθηκε ἀπ’ αὐτὸν τὸν ἴδιο.

Κάπου νάπου ἔρριγνε μιὰ ματιά μέσα του. Ἐβλεπε πώς κυλοῦσε πάνω σένα κατήφορο. Ἐτρόμαζε.

«Μιὰ μέρα, περπατοῦσε μόνος. Εἶδε μιὰ συγκέντρωση κόσμου στὸ ἀλέναντι πεζοδόριο. Ἦταν γαλάνιος. Βρέθηκε στὸ ἄλλο πεζοδόριο, μέσα σένα ἀξεδιάλυτο ἀνακατωμὸ ποὺ στριφογύριζε γύρω ἀπ’ ὅνα ἀόρατο σημεῖο. Εἰσχώρησε μὲ κόπο. Μόλις χώθηκε μέσα στὸν τροχὸ τοῦ μύλου, γίνηκε ἔνα κομμάτι τοὺ σώτρου: τὸ κατάλαβε καθαρὰ — τὸ μυαλό του γύρισε μαζὶ του. Εἶδε στὸ μέσο τοῦ τροχοῦ ἔναν ἀνθρώπο ποὺ ἐπάλευε, καὶ πρὶν ἔννοήσῃ τὴν ἔννοια τῆς λαϊκῆς λύσσας, συναισθάνθηκε τὴ λύσσα αὐτῆ. Δὲν ἤξερε ἀν ήταν κατάσκοπος ἢ κάποιος ἀπρονόητος λογᾶς ποὺ εἶχε προκαλέσει τὰ λαϊκὰ πάθη. Ἀλλὰ φώναζεν γύρω του καὶ παρετήρησε δι— . . . ναί, δι τοῦ αὐτοῦ, δ Clerambault εἶχε φωνάξει: —Σκοτῶστε τον!»

Ἡ γαλλικὴ νεολαία, ἡ νεολαία δλης τῆς Εὐρώπης, ἐμέθυσε ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ καὶ αὐτοθυσία. Ἡ δυνατὴ συγκίνησις ποὺ ἀνεδίνετο ἀπὸ τὸ συναίσθημα καὶ τὸ θέαμα τῶν λαῶν νὰ σηκώνονται ὡς ἔνας ἀνθρώπος γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν κινδυνεύουσα ὑπαρξή των (ἔτσι ἐνόμιζαν, ἔτσι τοὺς παρασκεύασαν νὰ νομίζουν καὶ μὲ τὸ νὰ νομίζουν ἔτσι κατέστησαν τὴν ἐσωτερικὴ παράσταση των πραγματικότητα), ἐδημιούργησε στὴν Εὐρώπη μιὰ ψυχικὴ κατάσταση ἀληθινὰ θρησκευτική. Ὁ πόλεμος ἔγινε τὸ μεγάλο καὶ ἀποκλειστικὸ μέλημα ὅλων. Ὁποιος δὲν ἐκρατεῖτο στὸ δια πα σῶν τῆς κοινῆς ἔξαρσεως ήταν δὲ ἐπικίνδυνος βέβηλος ποὺ ἔπειτε νὰ λείψῃ.

“Ολοι, διανοητικοὶ ἀρχηγοί, καλλιτέχνες, ἀπλοὶ ἀνθρώποι ἐσκυψαν τὸ κεφάλι στὴ θύελλα καὶ ἀνεκάλυψαν μέσα τους τὸν μύστη τῆς πατριωτικῆς, θρησκείας καὶ τὸν ἀδυσώπητο ἐχθρὸ τῆς ἀντικρυνῆς ἐκκλησίας ποὺ ήταν

χρωματισμένη ἀλλοιώτικα. Πάνω ἀπό τὴν χρεωκοπία τῶν διεύθυνσικῶν ἰδεωδῶν, ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ τὴν προκάλεσε, εἶναι ἡ κατάρρευσις καὶ ἐκρίζωσις τοῦ κριτικοῦ λόγου. Κανένα μυαλό δὲν μποροῦσε πιὰ ν' ἀρθρώσῃ ἔνα ὅρθὸ συλλογισμό.

Ἡ σκληρὴ δοκιμασία τῆς μάχης συνέφερε πολὺ γρήγορα στὸν ἑαυτό τους τὸν πολεμιστάς, καὶ ἂν δὲν ὑπῆρξε γιὰ ὅλους τὸ πλῆρες φῶς, δικαιολογοῦσε κι ἐξιλέωντε τὸ μῆσος τους. Ἀλλὰ οἱ ἡρωῖκοι θησαυροφύλακες τοῦ μετόπισθεν παραληροῦσαν ὡς τὸ τέλος κι ἀκόμα παραληροῦν... «Στὶς ἀνοησίες τῶν γερμανῶν διανοητικῶν, ἀπίγνηταν οἱ σαχλαμάρες τῶν παριζιάνων καὶ ἄλλων. Ἡταν οἱ Ὀμηρικοὶ ἥρωες. Ἀλλὰ δὲν ἐπολεμοῦσαν. Αὐτὸ δὲν τὸν ἐμπόδιξε νὰ φωνάζουν δυνατότερα Δὲν ὑβριζαν μόνο τὸν ἀντίπαλο, ὕβριζαν τὸν πατέρα του, τὸν πάππους του, τὴ γενητὰ του ὅλοκληρη. Ἀκόμα καλύτερα, ἀρνοῦντο τὸ παρελθόν του. Οἱ ἀσημότεροι ἀκαδημαϊκὸς ἔδούλευε μὲ λύσσα στὸ νὰ δυστημῇ τὴ δόξα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ποὺ ἐκοιμῶντο στὴν εἰρήνη τοῦ τάφου».

Ο Clerambault κατάγνησε ὁ ψάλτης αὐτῆς τῆς καταστάσεως. «Ἐγινε ἐθνικὸς ποιητής.

Ο γυιός του Μάξιμος κατετάχθη ἔθελοντής, πρὶν κληροθῆ ἡ κλάσις του. Ἡ προσφορὰ τοῦ γυιοῦ ἐστερέωσε τὴν καινούργια πίστη τοῦ πατέρα. Οἱ πρῶτες πολεμικὲς ἔβδομαδες πέρασαν γιὰ τὸ Μάξιμο μὲ ἐνθουσιασμό. Τὰ καθήκοντα ποὺ δημιουργοῦσε γιὰ τὸν γένους ἡ πειθαρχία καὶ ὁ κίνδυνος ἦταν τροφὴ στὴν μεγάλη πεῖνα τους γιὰ τὴ δράση. Ἀλλὰ δταν ἀρχισε ὁ στεκάμενος πόλεμος τῶν χαρακωμάτων, οἱ στρατιῶτες ἄλλαξαν διαθέσεις. Ο Μάξιμος, στὰ γράμματά του πρὸς τὸν δικούς του, δὲ μιλοῦσε πιὰ παρὰ γιὰ τὸ καθῆκον, γιὰ τὴν ἀνάγκην.

Ἐξαφνα μιὰ μέρα, ὁ Μάξιμος ἥρθε στὸ Παρίσι μὲ ἀδεια. Τοῦ ζητοῦσαν οἱ δικοὶ του νὰ τὸν μάθη τὴν ἥρωϊκὴ ξωή του. Μιλοῦσαν γιὰ τὰ πολεμικὰ πράγματα μὲ τὴν ἀγνοια ἐκείνων ποὺ τὰ φαντάζονται.

Ο Μάξιμος, δοκιμασμένος ἀπὸ τὴν τραχειὰ πραγματικότητα, ἔβλεπε στὴν οἰκογένεια του καὶ σôλο τὸν πολιτικὸ πλήθυσμό, τὸν ἀνθρώπους ποὺ δὲ τὸν καταλάβαιναν, ποὺ ἦταν ἀνίκανοι νὰ καταλάβουν τὸν πολεμιστάς. Εἰδε σ' αὐτὸὺς τὸν ἔνο, τὸν ἔχθρο.

«Καὶ τὰ μάτια του, ἀδυσώπιτα κοφτερά, ἀνεκάλυψαν ἔξαφνα γύρω του... τὸν ἐχθρὸν τὸν ἀνασθησία αὐτοῦ τοῦ κόσμου, τὴν ἀνοησία, τὸν ἐγώισμό, τὴν πολυτέλεια, τὴν ἀπόλυτη ἀδιατροφία, τὴν ἀτιμητὴν παρασκευήν του πολέμου, τὴν ἀπόλαυση τοῦ πολέμου, τὸ ψέμμα ὡς τὶς φίλες... τὸν προφυλαγμένοντας, τὸν κουραμπιέδες, τὸν ἀστυνομικούς, τὸν προνομιούχοντας τὴν ὑπηρεσίας τῶν αὐτοκινήτων ποὺ τὰ γύριζαν σὰν κανόνια προπετῶς μέσα στὸν δρόμοντας καὶ τὶς γυναῖκες τους, παπούτσωμένες ὡς τὸ γόνατο, μὲ τὴ μιούρη κόκκινη ὡς τὸ αἷμα, αὐτὰ τὰ μπομπόνια μὲ τὰ αἵμοβόρα σαγόνια των...»

«... Εἶναι εὐχαριστημένοι... «Ολα πᾶνε καλά! Εἶναι νωρίς ἀκόμα.. Θὰ διαρκέσῃ ἡ γιορτή. Ἡ μισή ἀνθρωπότης τρώγει τὴν ἄλλη μισή...»

Ο Μάξιμος ἔμενε σιωπηλός. «Ενοιωθε δτι ἀνήκε σᾶλλον κόσμο. Μεταξύ τους ὑπῆρχε μιάν ἀβυσσος: ὁ πόνος.

Ο Clerambault τὸ ἔβλεπε, ἀλλὰ δὲν ἥθελε νὰ τὸ παραδεχτῇ μέσα του. «Α, ὅλα, ὅλα, παρὰ ἡ ἀλήθεια...»

Τὴν ἡμέρα ποὺ θά ἔφευγε γιὰ τὸ μέτωπο, ὁ Μάξιμος πῆγε πρὸς τὸν πατέρα του καὶ ἀρχισε νὰ ψιθυρίζῃ:

— Πατέρα, είσαι τόσο βέβαιος...

‘Ο Clerambault κατάλαβε, άνησυχησε. Βλέποντας ό γυιός του τήν τρομάρα του, σώπασε. Γύρισε στὸ μέτωπο καὶ πρόφτασε τήν ἐπίθεση ποὺ τὸν περίμενε, λέσ, γιὰ νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ ώς λεωφόρος τοῦ θανάτου.

‘Ο Μαξιμος ἦταν σημειωμένος στοὺς ἐπισήμους καταλόγους ώς «ἀπωλεσθείς.» Ἡ ἀβεβαιότης αὐτὴ ὑπῆρξε γιὰ τὸν δυστυχῆ πατέρα καίουσα ἀγωνία, ἀλλὰ καὶ ἀνομολόγητη, ἔνανδρη ἐλπίδα. «Ἀπωλεσθείς» μόνο. Υπῆρχε μιὰ μικρή ἀπόστασης μεταξὺ τῆς ἀπωλείας καὶ τοῦ θανάτου...

Πῆγε παντοῦ νὰ πληροφορηθῇ. Ἐτρεξε, ταξιδεύεσε σὰν τρελλὸς γιὰ νὰ βρῇ, τί; Τὴν βεβαιότητα διὰ ό γυιός του ἦταν νεκρός!

«Τὸ βλακῶδες βάραθρο αὐτοῦ τοῦ θανάτου τὸν μαγνήτιζε. Τὸ ώραῖο αὐτὸ παιδὶ ποὺ τοὺς κόστισε τόση χαρά, τόση λύπη, δῖος ἐκεῖνος ό πλοῦτος τῶν ἀνθισμένων ἐλπίδων, δῖος ἐκεῖνος ό ἀνεκτίμητος μικρόκοσμος ποὺ ἀποτελεῖ ἔνα νέο, τὸ δέντρο αὐτὸ τοῦ Ἱεσοῦ, οἱ μέλλοντες αὐτοὶ αἰῶνες... Καὶ ὅλα αὐτὰ χαμένα σὲ μιὰ στιγμή... Πρὸς τί; Πρὸς τί;...»

‘Α, στὴ λάμψη αὐτοῦ τοῦ θανάτου, ποιὰ σημασία ἔπαιρναν οἱ χειρονομίες, ή σιωπὴ καὶ τὰ μισόλογα τοῦ Μαξίμου, τὴν τελευταία φορά ποὺ ίδωμηκαν...

‘Ο χαμός τοῦ γυιοῦ του, ἐσύντριψε τὸν Clerambault. “Ολα είχαν γεύσει. ”Ολα ἐγγυνώθηκαν ἀπὸ τὶς δολερὲς πλάνες. Γύρευε μιὰ παρηγοριά, ἔνα ἀποκοῦμπι, ἔνα γέρι γιὰ νὰ πιάση καὶ νὰ περάσῃ τὴ στιγμὴ ἐκείνη τῆς κρίσεως. Τὸ ηὔρε στὴν ἀγαπημένη κόρη του, ποὺ μένα χάδι, μένα λόγο ἐγλύκανε τὴν καρδιά του. (Η κόρη του ἡ Ροζίνα, μιὰ λεπτὴ ὑπαρξίας ποὺ ἐδέχετο ἀπὸ τὰ μικρά τῆς χρόνια σιωπηρά τὴ γενναία σπορὰ ποὺ ἔρριγκε μὲ τοὺς στίχους του καὶ τὶς ίδεες του, ὁ πατέρας της. ”Ηξερε, καταλάβαινε, ἔβλεπε τὸν πατέρα της νὰ παρασύρεται στὸ μῆσος καὶ ή ματιά τῆς ἦταν γ’ αὐτὸν ἔνα παράτονο... Μιὰ τρυφερὴ στοργή, μιὰν ἄϋλη ἀγάπη ἥνωνε πατέρα καὶ κόρη. Ἀλλὰ ή καλὴ Ροζίνα ἔμενε πάντα γυναῖκα: ή ίδεα δὲν προσδιόριζε μέσα τῆς τὴν ἀνάγκη νὰ δράσῃ γιὰ νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ. ‘Η γυναῖκα δὲν ἀκολουθεῖ τὴ λογικὴ τῆς ίδεας τῆς ώς τὸ τέλος, ώς τὸ τελευταῖο πόρισμά της).

Ἐφτανε πιά. ‘Ο Clerambault θ’ ἀντίκρυζε τὸ τέρας τῆς Ἀλήθειας χωρὶς νὰ σκεπάσῃ τὰ μάτια του. Θὰ ξεκολλοῦσε ἀπὸ πάνω του τὶς θανατερὲς προδότηψεις. «Καὶ πρῶτα τὴν πυκνόμαλλη προβιά τοῦ χιλιοκέφαλου ζώου, τὴ συνολικὴ ψυχὴ τῆς ἀγέλης. Κατέρψυγε μέσα τῆς ἀπὸ φόβο καὶ κούραση. Ναί, μέσα ἐκεὶ πάνει ζέστη, ἀλλὰ πάει νὰ σκάσῃ κανεὶς, εἶναι μιὰ ρυπαρὴ στρωματή. ”Οταν ωχτῇ κανεὶς μέσα ἐκεὶ, δὲν μπορεῖ νὰ κουνηθῇ γιὰ νὰ βγῆ. Οὕτε τὸ σκέπτεται, οὕτε τὸ θέλει. Μένει μακριὰ ἀπὸ τὸ κρύο καὶ τὶς εὐθύνες. Βαρεστησά καὶ ἀνανδρία... Ἐμπρός! ”Ας τὴ παραμερίσωμε!... Ἀπὸ τὶς ρωγμές, ἀμέσως, παίνει ὁ παγωμένος ἀέρας. Τραβιέται κανεὶς πίσω... Ἀλλά, ηδη, ή πνοὴ αὐτὴ ἐτάραξε τὴ νάρκη. ‘Η παράλυτη ἐνέργεια ξαναστέκεται στὰ πόδια της, τρεκλίζοντας. Τί θ’ ἀντιμετωπίση ἔξω; ‘Οτιδήποτε! Ἀλλὰ πρέπει νὰ βγῆ γιὰ νὰ δῆ...»

Κι ἀρχισε νὰ ἐρευνᾶ μέσα του. Τί είδος Πατρίδα είναι αὐτή, στὴν διοία θυσιάζουν ὅχι μόνο τὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν της ἀλλὰ καὶ τὶς συνειδήσεις του; Τί είναι Πατρίδα! Ἡ μητρικὴ γῆ; «Ολόκληρη ἡ γῆ είναι δλων μας ή μητέρα». ‘Η οἰκογένεια; ‘Υπάρχει στοὺς φύλους καὶ τοὺς ἔχθρούς. Τὸ Κράτος; «Τὸ Κράτος δὲν είναι ή Πατρίδα. Δημιουργοῦν τὴ σύγχιση, ὅσοι ώφελοῦνται ἀπ’ αὐτή. Τὸ Κράτος είναι ή δύναμίς μας ποὺ μεταχειρί-

ζονται και καταχρωνται μερικοι ανθρωποι σαν κι εμας, που δεν άξιζουν περισσοτερο απο μας και που συχνα άξιζουν λιγωτερο...»

«Η πατρίδα! Ο μεγάλος λόγος! Ο ώραιος λόγος! Ο πατέρας, τάγκαλιασμένα μπράτσα τῶν ἀδερφῶν!... Άλλα αὐτὸς ποὺ μοῦ προσφέρετε εἰναι ἄλλο πρᾶγμα, ή φεύτικη πατρίδα σας, μιὰ φυλακή, ἔνας λάκκος γιὰ θηρία, χαρακώματα, φραγμοί... Οι ἀδερφοί μου! Ποῦ εἰναι οι ἀδερφοί μου; Ποῦ δῆλοι ἐκεῖνοι ποὺ μοχτοῦν μέσα στὸν κόσμο;»

II

Γυρεύοντας τὴν ἀλήθεια, ὁ Clerambault ἔνοιωθε ὅτι ἡταν ὑπεύθυνος γιὰ τὸ αἷμα τοῦ παιδιοῦ του, δῆλων τῶν παιδιῶν ποὺ σκοτώθηκαν. Πάλεψε, ἀγωνίσθηκε ἀκόμη (και θὰ πάλευε και ὁ ἀγωνίζονταν ὡς τὸ τέλος) ἐωσότου εἶδε τὴν πλάνη του. Η ἀλήθεια ἡταν ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων και οἱ δεσμοὶ ποὺ τους ἔνωνται.

Ζήτησε νὰ βρῇ γύρω του συντρόφους. Άλλα δῆλοι ἐκεῖνοι ποὺ ἀνήκαν στὴν τάξη του, οἱ συγγραφεῖς, οἱ ἀκαδημαϊκοί, ἀκούοντάς τον ἥ ἐκλειοῦσαν τὸ αὐτιά τους ἀπὸ ἀγανάκτηση και ντροπή ἥ τὸν διαβεβαίωναν ὅτι στὸ β ἦ ο σ ηταν σύμφωνοι μαζὶ του, ἀλλά...

Μιὰ μέρα ηὗρα σένα νοσοκομεῖο ἔνα πληγωμένω ἀπὸ τὸ λόχο τοῦ γυιοῦ του. «Ενας πονεμένος λαϊκὸς ἀνθρωπος, ποὺ τὸ σῶμα του ἔγινε κόσκινο ἀπὸ τὶς πληγές. Ἀπὸ ἀγνωστους γονεῖς, δούλευε χρόνια και χρόνια, κολλῆγος στὴ Καμπανία. Δὲν ἥξερε παρὰ νὰ δουλεύῃ, νὰ σιωπᾶ και νὰ μήν παραπονῆται. «Ενα θῦμα, καλό, ὑπομονετικό ζῶ.

Ἐκαμε στὸν Clerambault μεγάλη ἐντύπωση ἥ δυμιλία του μὲ τὸν πληγωμένο. Ο λαὸς ἐθυμιάζετο και δέ μιλοῦσε, γιατὶ δὲν μποροῦσε νὰ μιλήσῃ. «Η σιωπὴ τοῦ λαοῦ πάνω στὴ κλίνη τῆς ἀγωνίας του, τὸν ὑποχρέωνε νὰ μιλήσῃ».

Κι ἀρχίζει νὰ σπέρνη τὸ λόγο του μέσα σὲ παθητικὰ ἀρθρα μὲ τὶς ἐπιγραφές: «Νεκροί, συγχωρήστε μας!» «Σ' ἐκείνη ποὺ εἶχα ἀγαπήσει», «Ἐπίκλησις στοὺς Ζωντανούς».

«Λαοί, είστε τρελλοί. Σκοτώνετε τὴν πατρίδα, νομίζοντας ὅτι τὴν ὑπερασπίζετε. Η πατρίδα, είστε σεῖς δῆλοι. Οι ἔχθροι σας εἰναι οἱ ἀδερφοί σας. Ἀγκαλιασθῆτε, ἔκατομμύρια ὄντων!»

Τὰ δημοσίευε σὲ μικρὰ περιοδικά ἥ σὲ ταπεινὲς φυλλάδες. Στὴν ἀρχή, σιωπῆ. «Ἐπειτα, ἔξαφνα, σηκώθηκε τὸ μεγάλο γαύγισμα μέσα σὲ μιὰ καθημερινὴ ἐφημερίδα, ἐνὸς γνωστοῦ διανοητικοῦ ποὺ κατήγγελε τὴ σκέψη τοῦ Clerambault ὡς δημόσιο κίνδυνο και τὸν ὑβριζε μαστιγώνοντάς τον ὡς τὸ αἷμα.

«Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὴ τὴν καταγγελία δῆλοι οἱ γνωστοὶ τοῦ Clerambault και τῆς οἰκογενείας του ἀποτραβήκητκαν ὡς ἀπὸ λεπρό.

Κάπου-κάπου, δοσ τὸ ἐπέτερεπεν ἥ λογοκρισία τῆς ἀλληλογραφίας, τοῦ ἥροχοντο ταπεινὲς και δειλὲς ἐνθαρρύνσεις ἀπὸ ἀνθρώπους χαμένους στὶς διάφορες γωνιὲς τῆς χώρας, ποὺ κρατοῦσαν μέσα τους ἀσβυστο τὸ λύχνο τῆς ἐλευθερίας και τῆς ἀγάπης.

«Ομως τὸ κοπάδι σκυφτὸ ἀκολουθοῦσε τὸν κυρίους του, καλύτερα, ὑπάκουε στὶς φωνὲς και τὰ σπηρουνιάσματα ποὺ εἶχαν τὴν πρόνοια νὰ τοῦ ρέγνουν ἀπὸ πίσω.

«Σᾶς βλέπω λοιπόν, ἀγέλες, λαοί, μυριάδες ὄντων, ποὺ ἔχετε ἀνάγκη

νὰ σφίγγεσθε σὲ κοπάδια γιὰ νὰ περπατῆτε καὶ νὰ σκέπτεσθε! Καθένα ἀπὸ τὰ κοπάδια σας ἔχει τὴν εἰδικὴ μυρούδια του, ποὺ τοῦ φαίνεται ἵερη. Καθὼς στὶς μέλισσες, ἡ βρῶμαποὺ ἀναδίνει ἡ βασίλισσά τους κάνει τὴν ἐνότητα τῆς κυψέλης καὶ τῇ χαρά τους στὴν ἐργασία. Καθὼς στὰ μυρμήγκια: ὅποιος δὲ βρωμᾶ καθὼς ἔμει καὶ τῇ ράτσα μου, τὸ σκοτώνω. Κυψέλη ἀνθρώπων, καθεμιὰ σας ἔχει τὴν δική της φυλετική, θρησκευτική, ἡθική μυρούδια, τὰ δικά της λειτουργικὰ ἔθιμα. Ἡ μυρούδια ἀυτὴ διαπερνᾶ τὰ σώματά σας, τὸ κερί σας, τὸ σπόρο σας. Χρῖζει τὴν ζωή σας ἀπὸ τὴ γέννηση στὸ θάνατό. Δυστυχία σ' ἔκεινον ποὺ πλύνεται!»

III

«Ο πόλεμος εἶχε πιὰ διαρκέσει ἀρκετά, ὥστε οἱ πληγωμένοι του καὶ οἱ ἄχριστοι του, καταλείποντας τὶς κλίνες τῆς ἀγωνίας των, νὰ γυρίσουν σακατεμμένοι μεταξὺ τῶν ζωντανῶν. Μέσα στὰ θύματα ὑπῆρχαν καὶ οἱ πικροὶ ἐπαναστατημένοι, πού, ἀφοῦ ἐγυμνώθηκαν ἀπὸ τὶς πλάνες των, είδαν μὲ τρόμο διὰ τὴν θυσία τους ἥταν τόσο περισσότερο σκληρὴ καὶ ἀσυγχώρητη ὅσο μάταιη καὶ ἀγωφέλευτη. Είδαν διὰ τοὺς εἰχαν μεθύσει, τοὺς εἶχαν ἔγελάσει, ὅχι μόνο τὴν παραμονὴ τοῦ πολέμου ὃταν σηκωθῆκε μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῶν λαῶν μιὰ ἔξαλλη μανία, ἀλλὰ καὶ πρίν, ἀλλὰ καὶ πάντοτε.

Μερικοὶ ἀπὸ αὐτούς, ὑπερήφανες πληγωμένες ψυχές, ἤρθαν αὐθόρυμητα πρὸς τὸν Clerambault, τραβηγμένοι ἀπὸ τὰ ἄρθρα του καὶ τὴν ἡθικὴ αἰγλὴ ποὺ σκορποῦσε. Ἡ ἐπαναστατικότης τους ἐπήγαγε ἀπὸ τὴν πιὸ μαύρη ἀπελπισία. Συναντήθηκε διὰ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ ἓνα χέρι γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ καὶ νὰ τοὺς ξαναφιλιώσῃ μὲ τὴν ζωή.

«Ἐστε γεναῖοι καὶ ἀπορίφετε τὴν πίστη ποὺ σᾶς εἶναι πιὰ ἄχρηστη! Τὰ δέντρα γιὰ νὰ ξαναπρασινίσουν, πρέπει νὰ γυμνωθοῦν ἀπὸ τὴν φθινοπωρινὴ κόμη τους. Μὲ τὶς περασμένες πλάνες σας, καθὼς οἱ χωρικοί, φωτιές ξερῶν φύλλων, τὸ χόρτο, ἡ νέα πίστη θὰ φυτρώσῃ πιὸ φουντωτή. Περιμένει. Ἡ φύσις δὲν πεθαίνει ποτέ, ἀλλάζει μορφὲς ἀκατάπαυτα. Καθὼς αὐτή, ἀφίστετε νὰ πέση τὸ ντύμα τοῦ παρελθόντος».

Οἱ ἐπαναστάτες ἐγύρευαν βεβαιότητες. Δέν ἥθελαν, δέν μποροῦσαν νὰ περιμένουν. Ἀπὸ τὸν παληὸ κόσμο ἥθελαν νὰ ξεπετάξουν στὸν καινούργιο, χωρὶς σταθμό.

Οἱ νέοι φύλοι του διδίγγησαν τὸν Clerambault σὲ μικρὲς ἐπαναστατικὲς συντροφιές, ἐπιτηρούμενες ἀγρίως ἀπὸ τὴν ἀστυνομία. «Κακομοίρα ἔξουσία, ἀριματωμένη ὡς τὰ δόντια, διαθέτοντας ἑκατομμύρια λόγχες, ἀστυνομία, δικαιοσύνη, ὑπάκουες δοῦλες τῆς — καὶ πάντα ἀνήσυχη, μὴ μπορώντας νὰ ὑποφέρῃ διὰ μιὰ διαδεκάδα ἐλευθέρων πνευμάτων μαζεύονται γιὰ νὰ τὴν κρίνουν!»

Βλέποντας διὰ τὴν Ἐπανάστασις δὲν ἐγίνετο, διὰ τοὺς λαοὺς ὑποτάσσοντο χωρὶς διαμαρτυρία στὶς δόλοένα καὶ πιὸ ἀμείλικτες κυβερνητικὲς ἐπιτάξεις, οἱ ἐπαναστάται, μὴν δικολογώντας τὴν ἥττα τῶν ἀντιλήψεών τους, ἐπίστευαν διὰ δοσοφέρους ἐπίγιαναν τὰ πράγματα τόσο ἀσφαλέστερα θὰ ἐπίχρετο ἡ μεγάλη καταστροφή. «Αἰσιοδοξία τοῦ χειρότερου!»

«Ἡταν περισσότερο όρησκευτικοὶ ἀπὸ τοὺς διπλαδοὺς τῆς Ἐκκλησίας... Ὁ τρελλὸ ἀνθρώπινο γένος! Πάντα μὲ τὴν πίστη στὸ ἀπόλυτο, ποὺ φέρνει στὶς ἴδιες μέθες, ἀλλὰ στὶς ἴδιες καταστροφές, τοὺς τρελλοὺς τοῦ πολέμου τῶν ἐθνῶν, τοὺς τρελλοὺς τοῦ πολέμου τῶν τάξεων, καὶ τοὺς τρελλοὺς τῆς εἰρήνης!»

Οι νέοι έπαναστάται δέχθηκαν τὸν Clerambault μὲ ἀφοσίωση καὶ ἐκτίμηση. Πολλοὶ βάλανε στὸ νοῦ τους νὰ τὸν προσαρτήσουν στὸ κόμμα τους. Γενναιόδωρη καρδιά, ἔλεγαν, ἀλλ᾽ ἀνεπαρκής. Δὲν εἶναι καταρτισμένος ἐπαναστατικά. Καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τοῦ γνωρίσουν τὴν βέβαιη ἐπιστήμη τους.

Ο Clerambault παρατηροῦσε μὲ ἔκπληξη ὅτι ἡ σκέψις του εἶχε ἀπρόοπτη ἥχω μέσα στὰ λόγια τῶν φίλων του. Ἐβλεπε τὶς ἐπαναστατικὲς συνέπειες ποὺ ἔκλειοῦσε ἄθελα μέσα τῆς. Γιατὶ μιὰ σκέψις εἰρήνης καὶ ἀγάπης μὲ τὸ νὰ δρῶνται ἐναντίον τῶν καθεστώτων τοῦ μίσους, τὰ καταδικάζει καὶ ἐπομένως δῦνηγει στὴν ἐπανάσταση.

Στοὺς ἐπαναστατικοὺς κύκλους ἔξασκοῦσε ἔνδοξη, ἀσυγκράτητη ἐπιφροὴ ἡ ρωσικὴ ἐπανάστασις μὲ τὴ Δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καὶ τὰ οἰζοστατικά, ἀπόλυτα κομμουνιστικά ἴδαιγκά.

Ο Clerambault τοὺς ωτοῦντε τί τίκη δριέαν στὴν Ἐλευθερία. Κι αὐτοὶ τοῦ ἀπαντοῦσαν: Ἀνάγκη, ἀνάγκη, συλλογὴ, ἀδυσώπητη καὶ ἀς ἐλπίσωμε προσωρινή. Ἡ δράσις δὲ γνωρίζει τὶς ἀποχρώσεις. Η ἔτσι η ἀλλοιώσ!

Ο Clerambault τὰ ἥξενρε καὶ τὰ διμολογοῦσε δῆλα αὐτά, ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ περιτειχίσῃ τὴν σκέψη του μὲ τὶς ἀπαιτήσεις μᾶς στιγμῆς. Ο κύριος του ἦταν τὸ πνεῦμα, ἡ παγκόσμια, ἡ καθολικὴ ζωὴ.

IV

Οι ἔχθροι τοῦ Clerambault δὲν τὸν λησμονοῦσαν. Τὰ πολεμικὰ πράγματα ἐπήγαιναν ἀσκῆμα. Τὸ κοινὸ ἀδημιονοῦσε. Ποιὸς φταιε; Οἱ προδότες οἱ εἰρηνόφιλοι, αὐτοὶ οἱ συνειδητοὶ ἡ ἀσυνειδητοὶ πράκτορες τοῦ ἔχθρου. Αὐτοὶ δ ṽ γ α ν ὠ ν ο υ ν τ ḥ ν ἡ τ τ α! Οἱ désaltistes (!). Καὶ ἀρχισαν οἱ καταδιώξεις τῶν συνομωτῶν. Συνομοσίες δπου ἡ τσιμπίδα τῆς δικαιοσύνης ἐγράπωνε ἀκινδύνους εἰρηνοφίλους μαξῇ μὲ ὑπόπτους τυχοδιώκτες καὶ τοὺς ἐτύλιγε μέσα σὲ μιὰ κοινὴ κατηγορία, ἐνῶ ἐτύχαινε νὰ μὴν εἶχε ἰδῆ δ ἔνας τὸν ἄλλο πρὶν ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς προφυλακίσεως.

Ἐνας δημοσιογράφος τυχοδιώκτης, ἀνήσυχο καὶ πειναλέο πουλὶ ποὺ κατετρώγετο ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ν' ἀνακατώνεται πάντα σὲ κάτι, χωρὶς νὰ ἔρῃ γιατί, ἔτοιμος νὰ ἐνώσῃ καὶ αὐτὸς τὴ φωνή του μὲ τοὺς ἄλλους εἴτε εἰλικρινῶς εἴτε καὶ γιὰ νὰ τοὺς προδώσῃ, κατὰ τὶς περιστάσεις, δ Xavier Thouroult, πλησίασε τὸν καλόβουλο Clerambault, τὸν ἔπεισε ὅτι ἐγνώριζε καὶ συνεμερίζετο τὶς ἰδέες του, τὸν ἔκαμε νὰ τοῦ ἀνοῖξῃ τὴν καρδιά του, ἀρχισε δημοσιογραφικὴ καμπάνια γιὰ τὸν διδάσκαλο, παραφούσκωσε τὶς ἰδέες του, τὶς ἀπέδοσε σημασία ποὺ δὲν εἶχαν, τρομακτική, καὶ ἐργάσθηκε τόσο καλὰ ὥστε τὸν ἔξεθεσε περίφημα. Ἐπειτα γάθηκε. Ἐξαφνα συνελήφθη ἀνακατεμένος σὲ μιὰ βρωμοδουλειά...

Άλλο ποὺ δὲν περίμεναν οἱ ἔχθροι τοῦ Clerambault. Φυσικὰ δσοὶ εἶχαν γνωρίσει τὸν τυχοδιώκτη ἀποτελοῦσαν γιὰ τοὺς πατριώτες καὶ τὴ δικαιοσύνη τους ἔνα ἀστραλὲς ἀπόθεμα συνεργῶν καὶ συνενόχων ποὺ μποροῦσαν νὰ καταδιώξουν ἀναλόγως τῆς πολιτικῆς δροδοδείας των. Ο Clerambault ἔμαθε μιὰ ώραία πρωΐα ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες, ὅτι τὸν εἶχαν μπλέξη στὴ βρωμερὴ ὑπόμεση.

Γκροίνιες καὶ μομφὲς τῆς γρηγᾶς συντρόφου ποὺ δὲν καταλάβαινε πῶς ἔνας ἀνθρωπος ποὺ τίχει σωστά, πάει καὶ τὰ βύζει μολον τὸν κόσμο. . .

(1) Στὸ Ἑλληνικά, ἡ τομανεῖς, κατὰ τὴ γνωστὴ καριτωμένη μετάφραση.

Αξιοπρεπής διαμαρτυρία, μὲ τὴ στάση τους καὶ τὰ μηνύματά τους, τῶν διαφόρων γνωστῶν . . . "Ολες οἱ κοινωνικές μιχέριες... "Ως καὶ ἡ συμπονετικιά ἔκπληξις τῆς ἀγαπημένης Ροζίνας ποὺ δὲν ἐννοοῦσε διτὶ ἔχει ἀνάγκη κανεὶς νὰ διαπιστώνῃ τὶς ἰδέες του μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ κάνῃ κακὸ καὶ στὸν ἑαυτό του καὶ στοὺς δικούς του." Φτάνει νὰ τὶς ἔχῃ μέσα του καὶ νὰ σιωπᾶ...

"Ως ἀντισήκωμα, ὁ κατατρεγμένος Clerambault, ἔκαμε τότε τὴ γνωριμία, μὲ κάποιο μυστήριο, ἐνὸς ἀνθρώπου, πιὸ σωστά, μιᾶς ψυχῆς, τοῦ Edme Froment.

"Ενα κομμάτι ὀβίδας στὴ σπονδυλικὴ στήλη, ἔκαμε παράλυτο πάνω στὰ εἴκοσι πέντε χρόνια του, τὸν Edme Froment, ἥδη διανοητικὸ ἀρχηγὸ τῆς γενεᾶς του, ἐρωτευμένο μὲ τὴ ζωή, μὲ τὴ σκέψη, μὲ τὴ δόξα. Καὶ τώρα ἔκειτο μὲ μόγο ζωντανὸ μέρος ἀπὸ τὸ σῶμα του, τὰ μεγάλα φωτεινὰ μάτια του.

Μεγαλωμένος μέσα σὲ περιβάλλον μὲ πλατεῖς, πανευρωπαϊκούς, πανανθρωπίνους δρίζοντες, ὁ Edme δὲν ἔτρεφε καμιμὰ illusion γιὰ τὸν πόλεμο, τὶς αἰτίες του καὶ τάποτε λέσματά του. Ἀναγκασμένος νὰ πολεμήσῃ, τὸ ἔκαμε νηφάλιος. Νεκροζώντανος, τώρα, ἐπιστοποιοῦσε μὲ ἄφταστη ἡρεμία τὸ ἀνθρωπιστικὸ ἴδαινικό καὶ παρακολουθώντας ἀπὸ τὴν κλίνη του ὅλες τὶς ἐλεύθερες σκέψεις τῆς Εὐρώπης, ἥταν μεταξύ των σύντροφος καὶ σύνδεσμος. Ἐμάζευε γύρω του μερικὲς συνειδήσεις ποὺ διατηροῦσαν μέσα τους, μὲ διάφορες ἔκφρασεις καὶ σὲ διάφορα δόγματα, τὴν πίστη στὸν ἀνθρώπο.

"Η συντροφιὰ τοῦ Edme καὶ τῶν φίλων του, ὑπῆρξε γιὰ τὸν Clerambault μιὰν ἀνεκτίμητη ἀνακούφισις καὶ ἡ τελευταία ἐγκόσμια χαρά.

"Ανοιξις τοῦ 1918. Ἡ γερμανικὴ ἐπίθεσις ἔξόρμησε πρός τὸ Παρίσι. Τὰ νεῦρα τῆς κοινῆς γνώμης ἐτεντώθηκαν σὲ τρομερὴ ἔνταση. Οἱ πατριῶτες ἔβλεπαν παντοῦ προδότες καὶ πράκτορες τοῦ ἔχθροῦ.

Πολλὲς φορὲς ἔτυχε, ἀναγνωρίζοντάς τον στὸ δρόμο, ἐπιμελεῖς ἀναγνῶστες τῆς ἐφημερίδας των, νὰ μοιρασμούριζουν καὶ νὰ φωνάζουν ἐναντίον τοῦ Clerambault.

"Ἡ ἀνάκρισις ηὗρε ὅτι ἥταν ἔνοχος τοῦ νόμου τῆς 5 Αὐγούστου 1914, «καταστέλλοντος τοὺς ἀπρονοήτους λόγους ἐν καιρῷ πολέμου.» Τοῦ προσῆπταν ὅτι εἶχε κάμει φιλειρηνικὴ προπαγάνδα στοὺς ἐργατικοὺς κύκλους, μέσον τοῦ «φίλου του» Thouron, ὁ δόποιος στὸ ξῆλο του ἀπάνω, ὁ καλὸς ἄνθρωπος εἰχεν ἐκδόσει σὲ φυλλάδες μερικὰ ἀρθρα τοῦ Clerambault.

Μιὰ μέρα, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸν ἀνακριτὴ, πήγε στὸ σπῆτι του μὲ λασπωμένα τὰ φορέματα καὶ μιὰ ἀμυγὴ στὸ πρόσωπο. Δυστυχισμένοι ἄνθρωποι, ἔρεθισμένοι ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα τους, τὸν εἶχαν χτυπήσει.

— Τὴν ἐπομένη ὁ Clerambault ἥταν καλεσμένος στὴν ἀνάκριση. Μιὰ ἀντιδραστικὴ ἐφημερίς, πανηγυρίζοντας τὸ ἐπεισόδιο τῆς προηγουμένης, καλούσε τοὺς φίλους της νὰ τὸ ἐπαναλάβουν τὴν ἐπομένη, τὴν ὥρα ποὺ ὁ προδότης είχε φύγει στὸ δικαστήριο.

— Δὲ θὰ βγῆτε. αὔριο, τοῦ ἐλεγαν οἱ φίλοι του. Θὰ ἥταν ἀπρονοησία κωρίς κανένα λόγο καὶ σκοπό.

— Θὰ βγῶ, γιατὶ δὲ θὰ συμβῇ τίποτε, κι ἀν πρόκειται νὰ γίνη κάτι θὰ ἔχομε τὸν καιρὸ νὰ τὸ δοῦμε, μιὰ καὶ γίνει.. ."Επειτα, μοῦ λέτε ὅτι χτυπώντας ἔμενα θέλουν νὰ τρομάξουν δύσους μὲ ἀκολουθοῦν. "Αν ὑπάρχουν ἀνθρώποι ποὺ μὲ ἀκολουθοῦν, νά ἀκριβῶς ἡ στιγμὴ νὰ μὴ θελήσω νὰ ξεφύγω.....

‘Υπήρχε ἔνας ἄνθρωπος στὸν κόσμο ποὺ τὸ πεπρωμένο του ἦταν νὰ μισήσῃ, μᾶλλη τὴν ἀρρωστηψη ψυχῆ του, τὸν Clerambault, ὁ Victor Vaucoux. Απὸ οἰκογένεια ποὺ ὑπηρέτησε τὴν αὐτοκρατορία, ἡ δημοκρατία τὸν ἔργοις στὴν πιὸ ἀδυσώπητη ἀντιπολίτευση. «Οἱ ἀρχές του τέλεια ἀποικιωμένες, ἀνταποκρίνονταν στὴν ἀνάγκη ποὺ εἶχε τῆς συντηρήσεως—μὲ τὴν πτωματώδη ἔννοια τοῦ ὅρου». Κλεισμένος ἐρημητικά στὸ παρελθόν, δὲν μποροῦσε νὰ ἔννοιηση τίποτε τὸ καινούργιο. — Δὲν ἐγνώριζε τὸν Clerambault, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς λίγους στίχους του ποὺ εἶχε διαβάσει πρὸ τοῦ πολέμου, τὸν κατέταξε μεταξὺ ἐκείνων «ποὺ δημιουργοῦν φεύγματα μέσα στὸ σπῆτη μὲ κλειστὲς τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα». Εἶχε ἔνα γιού, μᾶλις ἔφηβο. Πῆγε ὁ Ἰδιος καὶ τὸν κατέταξε, προσφέροντάς τον ἀφιέρωμα στὴν πατρίδα ποὺ ἦταν γι' αὐτὸν τὰ ‘Ἄγια τῶν Ἅγιων. Σκοτώθηκε, δῆπος τόσα παιδιά. ‘Η σοληρὴ καρδιά του πληγώθηκε ως τὴ γίζα. Ἀναμασοῦσε τὸν πόνο του σιωπηλὰ μὲ τὴν ἀμειλική ἐπιμονὴ τοῦ μανιακοῦ. Τὸ μῆσος του ἔναντιον τοῦ ἔχθρου δεκαπλασιάσθηκε, δηλητηριάσθηκε. — ‘Οταν ἀκούσεν δῖτι ἔνας γάλλος συγγραφεὺς προσπαθοῦσε μὲ τὰ ἄρθρα του νὰ ἐλαττώσῃ μέσα στὴ λαϊκὴ ψυχὴ τὸ μῆσος κατὰ τοῦ ἔχθρου, ἔφριξε ἀπὸ ίερὴ ἀγανάκτηση... — Τὸ βέβηλο, τὸ βέβηλο, εἶναι διπλᾶ μιστότερος ἀπὸ τὸν ἔχθρο. Καὶ γεννήθηκε μέσα του ἡ ἀνάγκη νὰ τὸν σκοτώσῃ.

Τὴν παραμονὴ τῆς ἡμέρας ποὺ θὰ πήγαινε στὴν ἀνάκριση, ὁ Clerambault πέρασε ἀγρυπνος ὅλη τὴν νύχτα. Ἡταν γαλήνιος. Ταξίδευε μέσα στὴν περασμένη ζωὴ του. Ἀναθεωροῦσε τὶς πράξεις του καὶ τὰ ἔργα του. Πόσα λίγα πράγματα εἶχε κατορθώσει! Κι ἐκεῖνα, μὲ πόσες ἀμφιβολίες καὶ δισταγμούς! Ἀλλά,—τὸ ἔννοιωθε μὲ βεβαιότητα— ὑπῆρχε ἐ λε ύ ϖ ε ρ ο σ ἀ ν ϖ ρ ω π ϖ ο σ . ‘Υποταγμένος καὶ μετέχοντας στὴν Ἀνάγκη, ὑπέρτατο νόμο τοῦ κόσμου, ἔφτασε, παλεύοντας, νὰ ὄρθωσῃ τὴ συνείδησή του, σπάζοντας τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας... «Ἡ πρώτη σπίδα ποὺ λάμπει μέσα σὲ μιὰ μοναχικὴ ψυχή, εἶναι ἡ ἄκρη τῆς ἀπτίνας ποὺ θὰ τρυπήσῃ τὴ νύχτα, Ἐλα λοιπόν, φῶς! Κατάκαυσε τὴ νύχτα ποὺ μὲ περιτριγυρίζει καὶ ποὺ μὲ γεμίζει...»

Πρωτ-πρωτ, τρεῖς πιστοὶ φίλοι ἤρθαν νὰ συνοδεύσουν τὸν Clerambault στὸ δικαστήριο... Βγῆκαν κατὰ τὸ μεσημέρι. Στὸ δρόμο ὁ Clerambault θυμήθηκε δῖτι εἶχε λησμονήσει κάτια χαρτιά χρήσιμα στὴν ἀνάκριση. Θέλει νὰ γυρίσῃ στὸ στῆτη του. Ἀφίνει τοὺς φίλους του νὰ περιμένουν καὶ περνᾶ τὸ δρόμο. Στὸ ἀντικυνό πεζοδόμιο, κάποιος τὸν πλησιάζει. Μερικὰ λόγια, μιὰ χειρονομία. Ὁ Victor Vaucoux τὸν ἐπυροβόλησε.

— ‘Σκότωσα τὸν ἔχθρο.

— ‘Φτωχέ μου φίλε! Ὁ ἔχθρος εἶναι μέσα σου,» ἦταν ἡ τελευταία σκέψης τοῦ Clerambault μέσα σὲνα χλωμό μειδίαμα.

V

Ἐτοι πέθανε κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1918 ὁ Agénor Clerambault. Κι αὐτὴ εἶναι ἡ ιστορία ποὺ μᾶς διηγεῖται ὁ Ρολλάν στὸ βιβλίο του.

‘Οχι βέβαια μὲ τὸν ἀπλοποιημένο τρόπο μὲ τὸν διοτονὸν ἐγώ ἀναγκάσθηκα νὰ τὴν ἀναλύσω, ἀλλὰ μέσω σὲ μιὰ πλήρη ἀναπαράσταση τῆς ζωῆς, τῶν ἀγώνων, τῆς ἐστωτερικῆς πάλης, τῶν κοινωνικῶν δεσμῶν τοῦ Clerambault, βαλμένων σὲνα σύνολο ἀρχιτεκτονικὸ μὲ διακοσμήσεις, δευτερεύοντα πρόσωπα ζωγραφισμένα μὲ ἀσφαλῆ τέχνη, ὥστε ὅλα μαζῇ ν ἀποτελοῦνταν κόσμο, ἔνα κομμάτι ζωῆς κυκλικῆς.

Πόσα ἐπεισόδια καὶ πρόσωπα βρέθηκα στὴν ἀνάγκη ν' ἀφήσω ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνάλυσή μου! Ὡς καὶ αὐτὸν τὸν Perrotin, ἕνα ἀνώτερο καὶ διαφέρεται ζωγράφισμα πλατιοῦ καὶ τολμηροῦ νοῦ ποὺ κυνηγᾷ τὴν ἀλήθειαν ὡς τὶς τελευταῖς δίπλες τῆς πραγματικότητος, θεᾶται τὸν κόσμο καὶ τὴν ἀνθρωπότητα στὶς μεγαλειώδεις λειτουργίες των κάτω ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἀπὸ ἄποψη καθαρὰ κοσμογονική, ποὺ τῆς ἀρέσει νά στήνει φιλοκίνδυνες ὑποθέσεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες δὲ λείπει καὶ ἡ γελοιογραφικὴ γραμμή, μὲ τὴν ἀπροσπέλαστη ἀπάθεια τοῦ πνεύματος ποὺ δὲ συγκινεῖται ἀπὸ τὶς ἐφήμερες ἥθικες βαθμολογίες τῶν ἀνθρώπων... Καὶ δημος τὰ ψηλὰ αὐτὰ πετάγματα τοῦ νοῦ, σὰ νά κρύβουν μιὰν ἀγάτρευτη ἀνικανότητα γιὰ δράση, μιὰ δειλία χαρακτῆρος καὶ μιὰ λιποψυχία τῆς ήκαδιας ποὺ δὲν πάλλει ἀρκετὰ ἔντονα...

Τὸ ἔργο δὲν εἶναι μελέτη ἰδεῶν, ὡς θὰ μποροῦσε νά ὑποθέση κανεὶς ἀπὸ τὸ πλῆθος των ποὺ φανερώνει ἡ ἀνάλυσή μου, ἀλλὰ καλλιτεχνικὴ δημιουργία ἀπὸ τὶς πιὸ γνήσιες. Ὁ Clerambault περνᾷ βέβαια μεγάλες διανοητικὲς κρίσεις, ἀλλὰ τὶς ἔχει καὶ ὁ συγγραφεὺς τὶς αἰτιολογεῖ μέσον τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ ἥρωός του.

Ἔσως τὸ ψυχικὸ ἔντελον τοῦ Clerambault μετὰ τὴν κρίση ποὺ προσδιόρισε μέσα του, ὡς ἀφορμή, διάφορος τοῦ γυιοῦ του, νὰ φαίνεται, στὴν ἀνάλυσή μου, κάπως τεχνητό, σὰν παλινωδία, ἐνῶ πράγματι εἶναι μιὰ καθαρὴ ἀναγέννησις, καὶ ὁ βασανισμένος Clerambault τοῦ πολέμου μὲ τὸ πονεμένο συναίσθημα τῆς ἀποστολῆς του, δὲν εἶναι ὁ γενναιόδωρος ἀλλ' ἀφελῆς εἰρηνόφιλος τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς. Εἶναι ὁ ἀνθρωπὸς ποὺ οἱ ἰδέες του ἔγιναν σάρκα ἀπὸ τὴν σάρκα του.

Τὸ ἔργο συνολικὰ εἶναι μιὰ εἰκόνα ζωφερῆς ὁμορφιᾶς, ὅπου ἀκούονται φωνές θυμοῦ καὶ κατάρας σάν τῶν προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Καὶ βέβαια ἀφοῦ ἡ ὥλη του εἶναι ἡ πάλη καὶ ἡ ἀγωνία ἐνός ἀνθρώπου καὶ ὁ ἔξιλασμός του μὲ τὸ μαρτύριο, μέσα σένα περιβάλλον ὁδύνης καὶ δυστυχίας, μέσα στὸν πόλεμο τοῦ 1914.

“Ο, τι ἓπιζεν ὁ Clerambault, κατὰ τὸν πόλεμο, μὲ ἀδυναμίες καὶ πάλη, μιὰ συνείδηση δηλαδὴ ποὺ ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὴν ἐνστικτώδη «ψυχὴ τοῦ πλήθους» καὶ ἐφώναξε στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀλήθεια, ὁ Ρομαίον Ρολλάν ὁ ἴδιος τὸ ἐπραγματοποίησε ἀπὸ τὴν ἀρχή, χωρὶς δισταγμὸ καὶ μὲ παγκόσμια ἀπίγκηση τῆς σκέψεως του.

Δὲν μπορῶ νά ἔξιστορήσω ἐδῶ τὸ ἔργο τοῦ Ρολλάν κατὰ τὸν πόλεμο, διαταράσσοντας τὴν γενικὴ μαγία τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων, πιστὸς στὴ σκέψη του καὶ τὰ ἴδιανικά του, ἀγωνίσθηκε νὰ περισώσῃ ἀπὸ τὸ ναυάγιο τὰ πνευματικὰ ἀγαθά τῆς ἀνθρωπότητος. Γιὰ μιὰ στιγμή, στὴν ἀρχὴ τοῦ πανδαιμονίου, στηκώθηκε μόνος μέσα στὴν Εὐρώπη καὶ ὑψώσεις μιὰ φωνὴ σταθερὴ καὶ θελητική μα τι καὶ μετεργάτισμα σε μὲν ἡ, ἀπὸ τὴ Γενεύη τῆς Ελβετίας, καλώντας τοὺς ἀνθρώπους νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὸ μίσος καὶ νὰ σώσουν ἀπ' αὐτὸν, διαφορούσαν πιά. Ἡ φωνὴ καὶ οἱ ἔκκλήσεις του φάνηκαν μάταιες, ἀλλὰ κατόπιν φύτρωσεν ἡ σπορὰ ποὺ σκόρπισε μὲ τέτοια αὐτοθυσία μὲς στὴν ἀνεμοζάλη.

Ζώντας διαδοχικά, κατὰ τὰ πέντε πολεμικὰ χρόνια, στὶς διάφορες παραλίμνιες πόλεις τοῦ Λεμάν, ὁ Ρομαίον Ρολλάν χώρια ἀπ' τὴν καταπληγτικὴν ἀπασχόλησή του μὲ τὸ ἔργο του τῆς διαφωτίσεως, ἐσκέφθηκε καὶ ἐδημιούργησε ἔργα τέχνης ἀπὸ τὰ ὅποια γνωρίζομε ἔως σήμερα τὴν Lilluli, Pierre et Luce, καὶ τὸν Clerambault. Κι ἐνῶ οἱ περιστάσεις ἀπαιτοῦσαν ἀπ'

αὐτόν μελέτες καὶ ἄρθρα πολεμικά, ποτὲ δὲ τέχνη δὲν τὸν ἐτράβηξε καὶ δὲν τὸν ἔγονιμοποίησε μὲν τόση δύναμι, ὅπως μᾶς τὸ λέγει ὁ ποιητὴς Ιουνέ ποὺ τὸν εἶδε τότε ἀπὸ πολὺ κοντά.

Καὶ ἡθελα νὰ τονίσω αὐτὸν τὸ σημεῖο γιὰ ὅσους θὰ ἐνόμιζαν ὅτι θὰ βροῦν στὸ Ρολλάν φιλοσοφικὸ σύστημα καὶ ίδεες ταξινομημένες. 'Ο Ρολλάν δὲν εἶνε φιλόσοφος, τουλάχιστο τέτοιος ὅπως συνείθισαν νὰ θεωροῦν τοὺς φιλοσόφους, ἀλλὰ καλλιτέχνης καὶ ποιητής . . .

'Αλλὰ ἀλλοίμονο! κάθες ὅρος δὲν ἔχει πολλὴ σημασία ἐνόσω δὲν τοῦ δίνομε ἕνα περιεχόμενο. Καλλιτέχνης καὶ ποιητής! Δηλαδὴ κύμβαλον ἀλλαλάζον;

Λίγοι εἰναι οἱ συγγραφεῖς ποὺ κατέχουν, ὡς ὁ Ρολλάν, τόσες ἀσφαλεῖς γνώσεις ἀπὸ τὴν ἴστορία, τὴν ἴστορια τῆς τέχνης καὶ τὴν κίνηση τῶν ἰδεῶν δὲν τῶν καὶ ὅπον καὶ σῶλον τὸν κόσμο. Λίγοι προσπαθοῦν, ὡς δὲν Ρολλάν, νὰ κατανοήσουν μέχρι αὐτοθυσίας τὴν ἀντίπαλο σκέψη. Κι αὐτὸν εἰναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ χαρακτηριστικὲς ἰδιότητες τοῦ πνεύματός του. "Ἐτσι τίποτε δὲν τοῦ εἰναι ἔνο, ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. 'Αλλὰ δῆλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα εἰναι γι' αὐτὸν ὑλικά γιὰ νὰ οἰκοδομήσῃ τὶς καλλιτεχνικὲς συνθέσεις του. 'Εμφυσᾶ τὴν πνοὴ τῆς ζωῆς στὶς γνώσεις του, τὴν σκέψη του καὶ τὰ αἰσθήματά του γιὰ νὰ πλάσῃ ὅντα κινούμενα καὶ ψυχικὲς καταστάσεις, ποὺ πηγάζουν καὶ τροφοδοτοῦνται ἀπὸ τὴν πάλη γιὰ τὴν πιὸ τελεία καὶ ἐλεύθερη ἐκδίλωση τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὸ τρεμάμενο θέαμα τοῦ κόσμου ποὺ σὰν Πρωτεὺς ἐναλαίσσει καὶ παιχνιδίζει κάτω ἀπὸ τὸ φῶς.

Μ. ΠΕΡΙΔΗΣ

Δ. ΓΛΗΝΟΥ: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΣ ΙΣΤΟΡΙΣΜΟΣ (¹)

Μιὰ ἐποχὴ δημιουργεῖ τέχνη, φιλοσοφία μορφεῖς κοινωνικῆς ζωῆς. Οἱ ἐκδηλώσεις αὐτὲς ἀποτελοῦν «ἄξεις πολιτισμοῦ». 'Η ἐπιβίωσίς των σὲ μιὰ κατοπινὴ ἐποχὴ, μὲ τὴ μελέτη καὶ τὴν ἐπίγνωσή των, λέγεται ἴστοριμός. Μὲ τὶ τρόπο θὰ γίνη γόνυμο τὸ παρελθόν γιὰ μᾶς;

Αὐτὸν εἰναι τὸ θέμα, ὅπως τὸ δρίζει ὁ ίδιος ὁ κ. Γληνός, τῆς μελέτης του.

Καλύτερα, ἄρθρο, ποὺ πιάνει ἔως εἴκοσι μικρὲς σελίδες κι εἰναι γραμμένο μὲ κάποια βιάση, ἔννοιῶ, χωρὶς βαθὺ ἀνασκάλισμα, ὅσος κι ἄν εἰναι διχόνος ποὺ ἀφιέρωσε γιὰ νὰ τὸ σκεφθῆ καὶ τὸ γράψῃ δι συγγραφεύς.

Ξεκινᾶ ἀπὸ δρισμοὺς ἀνεπαρκεῖς, μεταχειρίζεται τὴν ταξινομικὴ μέθοδο κι ἀφίνει στὸ τέλος ὡς συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει καλὸς ἴστορισμὸς καὶ κακὸς ἴστορισμός, ὅτι οἱ δύο ἔχουν ἀντίθετα χαρακτηριστικὰ καὶ ὅτι πρέπει ν' ἀκολουθήσωμε τὸν πρῶτο καὶ ν' ἀποφύγωμε τὸ δεύτερο ἀν θέλωμε «νὰ εἰναι γιὰ μᾶς γόνυμο τὸ παρελθόν».

Ποιὰ ὅμως ἡ ἔξηγησις τῆς μεγάλης καὶ τραγικῆς ἀντινομίας μεταξὺ τῆς ζωὴκῆς δρμῆς ποὺ ζητᾶ κι ἀγωνίζεται νὰ δημιουργήσῃ τὸ νέο καὶ τοῦ βάρους τῆς παραδόσεως ποὺ φυσικὰ κι ἔξαιτίας τῶν προλήψεων δεσμεύει καὶ παραλύει;

'Η μελέτη ἡ «ἐνατένισις» τῶν μορφῶν μιᾶς περασμένης ζωῆς μπορεῖ νὰ θρέψῃ ἔνα ζωντανὸ ἀνθρωπό, ἔνα ζωντανὸ λαὸ μὲ τὶς ἄπειρες, λαίμαργες

(1) "Εκδοσις Ι. Ν. Σιδέρη, Αθῆναι 1920.